

УДК 070:654197

ГРАМАТИЧНІ Й АКЦЕНТУАЦІЙНІ РОСІЯНІЗМИ В МОВЛЕННІ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ ЖУРНАЛІСТІВ НАЖИВО

Анатолій КАПЕЛЮШНИЙ

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, Львів, Україна, 79044,
e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Проаналізовано сучасні тенденції в мовленні телевізійних журналістів у прямому ефірі. Наголошено на психологічних та інших причинах виникнення граматичних і акцентуаційних росіянізмів, на шляхах їх уникнення в журналістських текстах.

Ключові слова: телебачення, прямий ефір, тележурналіст, мовлення телевізійних журналістів, росіянізми, граматичні росіянізми, акцентуаційні росіянізми, наголосування, наголос.

У мовленні телевізійних журналістів наживо є низка специфічних особливостей, про які йшлося в деяких наших попередніх дослідженнях [5; 6; 7; 8], у наукових розвідках З. Дмитровського [2], О. А. Сербенської та В. В. Бабенко [11], М. Стівенса [12], Н. Д. Темех [13], В. Л. Цвика [14], Ю. Г. Шаповала [15], А. В. Яковця [16] та ін. Проблеми, пов'язані з виникненням граматичних та акцентуаційних росіянізмів, проаналізовано в деяких наших публікаціях [4; 5; 6; 7; 8], у працях О. Д. Пономарева [9], О. А. Сербенської [1; 10], П. С. Дудика [3] та ін. Ми розглядаємо в цій статті тенденції у виникненні граматичних і акцентуаційних росіянізмів у прямоефірному мовленні журналістів українських телеканалів на основі наших спостережень упродовж трьох місяців: листопада 2009 – січня 2010 р.

Зокрема, О. А. Сербенська зазначає, що «коли людина вводить у своє мовлення слова і словосполучення іншої мови, не руйнуючи граматичної основи, фонетичних особливостей української, оберігає її красу, користується її невичерпним лексичним і фразеологічним багатством, то такий процес природний і не викликає заперечень. Однак довільно змішуючи слова української та російської мов, відмінюючи слова і сполучаючи їх за зразком російської, творячи фрази всупереч моделям рідної мови, її носій мимоволі стає «напівмовним», приймає мовний покруч» [1, с. 6]. Проте останнім часом посилюється тенденція до мовної неохайності в прямому ефірі багатьох наших телеканалів. А О. Д. Пономарів вважає, що журналісти – це «люди, які не мають права на помилки» [9, с. 10], водночас зауважуючи: «Матеріали наших засобів масової інформації засмічені надмірною кількістю невмотивованих чужих слів, ненормативними наголосами» [9, с. 10].

Найпомітнішою тенденцією у виникненні граматичних росіянізмів під час мовлення телевізійних журналістів наживо є утворення відмінкових форм іменників та

числівників за російськомовними моделями. Тобто українські слова відмінюють за нормами, характерними для російської мови. Це насамперед позначається на закінченнях родового відмінка однини іменників чоловічого роду: *І знову провал з лівого фланга оборони* (39. – 2009. – 5 листопада); *З членами екіпажа «Аріана» встановлено зв'язок* (23. – 2009. – 6 листопада); *Коли вітра немає, турбіна переходить в режим очікування* (34. – 2009. – 10 листопада); *Жодного слова і жодного грима* (33. – 2009. – 10 листопада); *На цей закид Президента уже є відповідь уряду* (32. – 2009. – 12 листопада); *Свердловина спочатку використовувалась для видобутку газу і нафти* (34. – 2009. – 12 листопада); *Глядачі побачать уже фінал Євробачення у Палаці спорту* (30. – 2009. – 15 листопада); *Виникла суперечка між Футбольним клубом «Шахтар» і Федерацією футболу України* (32. – 2009. – 18 листопада); *Був свисток головного арбітра зустрічі* (39. – 2009. – 3 грудня); *В момент удару Едмар був сам перед воротами* (35. – 2009. – 12 грудня); *Через проблеми клубу Луценко став вільним агентом. Фінансові проблеми* (40. – 2009. – 13 грудня); *А далі – кіно для тих, кому бракує адреналіну* (30. – 2010. – 12 січня); *У Єгипта – шість очок* (32. – 2010. – 16 січня); *Бундеслига – це не чемпіонат Туніса* (40. – 2010. – 23 січня); *Розповів подробиці святкування фестивалю вертелів* (32. – 2010. – 23 січня). Є небезпека уніфікації закінчень родового відмінка однини в живому мовленні, причому не на користь властивого українській мові «-у». В усіх проєктах українського правопису, а також у чинному українському правописі порівняно з радянськими його виданнями дедалі більше іменників чоловічого роду в родовому відмінку мають закінчення «-у», а не, як раніше, «-а». А в практиці живого мовлення в телеєфірі цим тенденціям протиставлено іншу тенденцію – до уніфікації закінчень, але на російськомовній основі. Є й окремі випадки сплутування форм родового відмінка однини/множини в іменників жіночого роду третьої відміни: *Особливої радощі немає на обличчях уболівальників* (39. – 2009. – 3 грудня); *Жодної грубощі від Фернандиньо я не побачив* (39. – 2009. – 3 грудня); *Нічого, крім жалості, він не викликає* (39. – 2009. – 8 грудня). Це пов'язано також саме з інтерференцією форм родового відмінка однини й родового відмінка множини в українській і російській мовах. Проте ці окремі випадки не набули масштабів тенденції.

Близькі до цих масштабів численні випадки використання форм іменників місцевого відмінка однини та, що частіше, множини: *Спеціаліст по ударах лівою ногою [Любенович]* (39. – 2009. – 1 листопада); *Врізав йому по ногах, не встигаючи за м'ячем* (39. – 2009. – 3 листопада); *Навіть писав про ансамбль на особистому блозі* (30. – 2009. – 4 листопада); *Шейх Мбенге отримав м'яч і отримав по ногах від Олександра Кучера* (39. – 2009. – 5 листопада); *Свого найголовнішого суперника він знає по відеозаписам* (27. – 2009. – 18 листопада); *День, коли усі по парам* (34. – 2009. – 19 листопада); *Це не наша справа – лазити по кишнях* (21. – 2009. – 8 грудня); *Він відкрив безглузду стрілянину по усім присутнім* (34. – 2009. – 22 грудня); *«Близнюки» по будням, о двадцять другій, на каналі Тві* (34. – 2010. – 4 січня); *По центральним трасам можна рухатися ось так* (34. – 2010. – 6 січня); *Закликає травмованих на льду киян подавати до суду* (33. – 2010. – 27 січня). Переважно, звісно, ці приклади використання російськомовної форми місцевого відмінка в українських іменниках пов'язані з

уживанням прийменника «по». Проте якраз цей прийменник тут уживають здебільшого обгрунтовано, необгрунтованим є використання звичних для декого з тележурналістів російських закінчень з кінцевим «-м», а не українських з кінцевим «-х».

Загалом найбільше випадків використання російськомовних відмінкових форм іменників у множині зауважуємо в називному, родовому та орудному відмінках: *Не зміг обробити як слід м'яч і вирватися з щільних обійм центрального захисника* (39. – 2009. – 5 листопада); *Майже півсотні тисяч солдат [на військовій базі у США]* (34. – 2009. – 6 листопада); *Його результат – 290 кілограм* (29. – 2009. – 10 листопада); *За його плечами десять персональних виставок* (26. – 2009. – 13 листопада); *Греки палили фаєрці* (39. – 2009. – 18 листопада); *До неділі роботи якісь прогнози і для суддеї, і для журналістів табу* (30. – 2009. – 20 листопада); *Покращити ситуацію з будівництвом готелей* (30. – 2009. – 11 грудня); *Моніторинг аеропортів, стадіонів, доріг та готелей* (28. – 2009. – 14 грудня); *Хворіють переважно школяри, які повернулись до навчання після карантину* (34. – 2009. – 15 грудня); *Там застрягло близько п'ятдесяти автомобілей* (32. – 2009. – 19 грудня); *Це не лише шеф-кухари модних ресторанів* (26. – 2009. – 22 грудня); *Встигли все: і посваритися, і дверьми грюкнути* (30. – 2010. – 14 січня); *Думки членів ЦВК щодо грузин розділилися* (30. – 2010. – 15 січня); *Китайська армія тренує витривалість своїх солдат* (32. – 2010. – 23 січня). Значно менше випадків виникнення граматичних росіянізмів під час використання інших відмінкових форм іменників: *Петро Олексійович! Скільки років не був білоруський президент в Україні?* (23. – 2009. – 8 листопада); *Вітаємо, Юра!* (39. – 2009. – 21 листопада); *Під його лікарнюю – плакати з написами* (34. – 2009. – 15 грудня). Тут ідеться про кличний та орудний відмінки однини. Власне, в перших двох випадках – про невикористання форми кличного відмінка іменників і заміну її формою називного відмінка. Через те, що форму кличного відмінка використовують у спілкуванні в прямому ефірі переважно у звертанні до тих людей, у яких беруть інтерв'ю, то це припадає здебільшого на початок якогось фрагмента мовлення, коли тележурналіст себе ще контролює й не припускається відвертих мовностилістичних помилок. Тому й таких хиб у прямоєфірному мовленні стало набагато менше, вони не мають характеру тенденції, а є радше винятками. Проте досі трапляється чимало помилок, пов'язаних із використанням російськомовних варіантів відмінкових форм українських прізвищ на «-ко»: *Виходить Жуліо Сезар і не дозволяє дістатися до м'яча [Андрієві] Ярмоленко* (39. – 2009. – 4 листопада); *Викладачі і досі пригадують студента Юрія Луценко* (24. – 2009. – 2 грудня); *Вже не перша атака завершилась порушенням правил на Андрії Ярмоленко* (39. – 2009. – 9 грудня); *Далі – «Світ» Івана Корнієнко* (34. – 2009. – 24 грудня); *Хей мав битися з Володимиром Кличко* (28. – 2009. – 26 грудня); *Політика Сергія Тигипко не пустили [на летовище]* (34. – 2010. – 6 січня); *Серед виборців Тігіпко бізнесменів і справді чимало* (33. – 2010. – 27 січня). Тут, власне, помилки пов'язані з тим, що в російській мові ці прізвища є невідмінюваними, а в українській мові вони відмінювані. Так само неправильно визначено відмінюваність/невідмінюваність іменника в такій фразі: *Шуби, дублянки, куртки, пальто провідних італійських брендів* (32. – 2009. – 27 листопада). Низка помилок спричинена не особливостями відмінювання іменників у російській

та в українській мовах, а відмінністю в їх належності до того чи того граматичного роду чи в мовностилістичному використанні тих чи тих форм числа іменників: *Щеплення проти корі і краснухи* (32. – 2009. – 13 листопада); *Для покупців, які не хочуть хворіти, організували медову ярмарку* (29. – 2009. – 13 листопада); *Отримав докторську ступінь* [М. Павич] (34. – 2009. – 30 листопада); *Були занепокоєння щодо того, чи зіграють у матчі Кучер і Фернандіньо* (39. – 2009. – 3 грудня); *Під час його похоронів опозиціонери обіцяють провести нові протести* (32. – 2009. – 28 грудня); *Із блискучою квіткою на груді* [Ю. Тимошенко] (34. – 2009. – 29 грудня); *У голлівудського актора Джонні Деппа є німецькі коріння* (30. – 2010. – 4 січня); *Ви відчуваєте сильну біль* (32. – 2010. – 22 січня); *Розташований на верхній ступені* [ракети «Союз» супутник] «Фрегат» (29. – 2010. – 24 січня).

У вживанні числівників під час мовлення телевізійних журналістів найживо частіше виникають росіянізми чотирьох різновидів. Масштабів негативної тенденції набуло використання відмінкових форм числівників, характерних для російської мови: *Грип та ОРВІ забрали життя в Україні сто п'ятидесяти п'яти людей* (32. – 2009. – 9 листопада); *Східні німці досягли тільки семидесяти відсотків добробуту західняків* (30. – 2009. – 9 листопада); *Коштує один такий візок від трьохсот шестидесяти доларів* (32. – 2009. – 11 листопада); *Ролі у семидесяти фільмах* [зіграв В. Невинний] (22. – 2009. – 30 листопада); *Новорічні знижки – до п'ятидесяти відсотків* (26. – 2009. – 28 грудня); *Надвечір зріс до шістидесяти* [гривень] (30. – 2009. – 31 грудня); *Населення країни становить близько шестидесяти п'яти мільйонів людей* (34. – 2010. – 5 січня); *Номер журналу «Крокодил» кінця сімидесятих* (34. – 2010. – 7 січня); *В стилі американських п'ятидесятих живуть щодня* (34. – 2010. – 8 січня); *Вони збираються щороку згадати восьмох товаришів* (30. – 2010. – 9 січня); *Василь Пилип'юк відсвяткував свій шестидесятирічний ювілей* (24. – 2010. – 11 січня); *Жителі п'ятидесяти п'яти багатоповерхівок заборгували півтора мільйона гривень* (30. – 2010. – 25 січня); *До п'ятидесяти доживають рідко* (30. – 2010. – 27 січня). Здебільшого йдеться про відмінювання числівників на позначення десятків (від «п'ятдесят» до «вісімдесят»). Є й окремі інші числівники, вжиті стилістично неправильно у всіх відмінках. Скажімо, числівник «один» у формі множини («одні») набуває низки переносних значень. Для російської мови більшою мірою характерне вживання цих форм у розмовному стилі, в українській вони взагалі перебувають поза межами літературної мови: *Сотні чоловіків одягнутих лише в одні шорти для плавання* (38. – 2009. – 12 листопада); *Спочатку давали одні каші* (30. – 2009. – 10 грудня); *Куди оком не кинь – одні священики та ченці* (23. – 2010. – 24 січня). Те саме стосується й складних прикметників та іменників з першим числівниковим компонентом. У російській мові використовують тільки форми «двох-», «трёх-», «четырёх-», в українській перед наступним приголосним уживають «дво-», «три-», «чотири-»: *Чотирьохразовий володар Кубка світу з плавання* (24. – 2009. – 22 грудня).

Другий достатньо поширеним різновидом граматичних росіянізмів, пов'язаних із використанням числівників, виникає внаслідок неврахування особливостей поєднання їх з іменниками. Переважно помилки виникають у визначенні форми іменника за його

поєднання з числівниками «два», «три», «чотири»: *Лишилося лише п'ятдесят три народних обранця* (32. – 2009. – 10 листопада); *Хабібулін зробив три сейва в матчі із «Баффало»* (38. – 2009. – 12 листопада); *Обслуговували тридцять чотири робітника* (25. – 2009. – 15 листопада); *Кожен народний депутат може мати тридцять два помічника* (33. – 2009. – 18 листопада); *Два місяця вони їхатимуть до мети* (39. – 2009. – 3 грудня); *У розіграші залишилося два представника Львова* (25. – 2009. – 24 грудня); *В небо злетять чотири таких літака* (32. – 2009. – 30 грудня); *З'явилося шість немовлят: чотири дівчинки і два хлопчика* (29. – 2010. – 4 січня); *У Вищого адміністративного суду було два керівника* (34. – 2010. – 14 січня); *Чотири внутрішніх супутника Юпітера* (29. – 2010. – 24 січня); *На обклавку було п'ятдесят чотири ліванця* (33. – 2010. – 25 січня). Тут замість української форми називного відмінка множини використано властиву російській мові форму родового відмінка однини.

Третім видом росіянізмів, пов'язаних із використанням числівників, є помилки у позначенні приблизної кількості чогось: *Зараз досліджено порядка двадцяти п'яти кілометрів цієї печери* (29. – 2009. – 8 листопада); *Кандидатів – біля двох десятків* (34. – 2009. – 19 листопада). Четвертим – помилки у позначенні кількісними й порядковими числівниками пори доби, години тощо: *Дивіться завтра, в дев'ятнадцять тридцять, в «ТСН-тиждень»* (30. – 2009. – 7 листопада); *Інцидент стався у пів на шосту ранку* (32. – 2009. – 8 листопада); *Більше спорту – в десять хвилин після о першої* (28. – 2009. – 29 грудня); *Працювати за копійки від восьми до вісімнадцяти Максим точно не збирається* (33. – 2009. – 30 грудня). Ці два різновиди не набули масштабів тенденції, проте й не стали одиничними, рідкісними. Є й складніші випадки, які мають виразні індивідуально-психологічні причини. Скажімо, тележурналіст за аналогією з «рубль» поєднує з гривнею «півтора», а не «півтори»: *Ціна на цукор зросла на півтора гривні* (26. – 2009. – 9 листопада).

Тоді, як у виникненні граматичних росіянізмів під час уживання іменників та числівників центральне місце належить відмінюванню за моделями, характерними для російської мови, що міцно вкоренилися в головах окремих тележурналістів, решта ж росіянізмів має периферійний, а чи й випадковий характер, то з уживанням прикметників (та утворених від них прислівників) і дієслів усе якраз навпаки.

Граматичні росіянізми у прикметниках та утворених від них прислівниках найчастіше виникають тоді, коли телевізійні журналісти використовують невластиві українській мові моделі форм ступенів порівняння: *Краще грала «Тулуза». І що саме прикро, не через свої дії, а через дії «Шахтаря»* (39. – 2009. – 5 листопада); *Практики має побільше* (40. – 2009. – 7 листопада); *Навряд чи ми в ближайший час побачимо [поєдинок Кличка і Хейя]* (27. – 2009. – 8 листопада); *Цього разу перемога нігерійцям над піренейцями далася куди легше* (32. – 2009. – 12 листопада); *Рахунок, який є дуже слизьким. Але й не самим поганим* (39. – 2009. – 14 листопада); *Зараз буде вирішуватися саме головне питання дворічного циклу* (39. – 2009. – 18 листопада); *Що саме цікаво, цей матч для нього може бути останнім* (39. – 2009. – 18 листопада); *Що саме цікаво, фірмовий стиль «Барселони» роблять вони* (39. – 2009. – 9 грудня); *Привезе бій на арену, яка забезпечить самі кращі умови* (20. – 2009. – 10 грудня); *Хто вам скаже, що*

вони [будинки] гірші британських (30. – 2009. – 13 грудня); Ваша фантазія тут може підказати самі незвичайні варіанти (34. – 2009. – 21 грудня); Ми зараз у самому прекрасному місці на Землі (23. – 2009. – 24 грудня); Американці визнали Сандру Баллок та Джонні Деппа кращими акторами року (20. – 2010. – 7 січня). Крім таких відверто російських форм, як «самі погані», «ближайший», є й більш приховані граматичні росіянізми на кшталт «побільше», «куди легше» (замість, скажімо, «якнайбільше», «щонайбільше», «набагато більше» чи «трохи більше», а також «набагато легше» тощо). Та саме можна сказати й про невживання прийменників «від», «за» або сполучника «ніж» при формах вищого ступеня порівняння (треба, наприклад, «гірші від британських») чи про вживання форми вищого ступеня порівняння замість найвищого (треба «найкращими акторами року»), бо в російській мові ця форма позначає найвищий ступінь порівняння, хоча й має формальні ознаки українського вищого. Є й просто випадки вживання відвертих граматичних росіянізмів, що мають також деякі ознаки лексичних росіянізмів: Намагався замкнути він м'яку передачу від свого капітана (39. – 2009. – 5 листопада).

Ще більшою мірою це (граматичні росіянізми, які перебувають на межі з лексичними) можна зауважити у вживанні дієслів: Її [гривні] укріплення там видохнулося (34. – 2009. – 9 листопада); Поводився неадекватно, розкидував купюри по хаті (30. – 2009. – 11 листопада); Збірну України проводіли на бій із греками (33. – 2009. – 13 листопада); Команди починають атакувати, взвинчують свій темп (39. – 2009. – 14 листопада); Петарди, які взриваються [на стадіоні] (39. – 2009. – 14 листопада); Вскрити цю оборону буде майже неможливо (39. – 2009. – 18 листопада); Денисов далеко вкидує в боротьбу (40. – 2009. – 18 листопада); Не дає [«Расинг»] розвинути швидкість команді Пелегріні [«Реалові»] (40. – 2009. – 21 листопада); У Леніна нові руки і ніс. Блистають на сонці (34. – 2009. – 27 листопада); У Дніпро заплили риби-аборигени (34. – 2009. – 2 грудня); «Барса» все-таки дождала «Депор» (40. – 2009. – 5 грудня); Кожен держслужбовець має віддавати подарунки, які йому дарять на службі, у музей (28. – 2009. – 9 грудня); Вже нічого було тіряти (30. – 2009. – 9 грудня); Так ковирнув, немов виделкою (40. – 2009. – 12 грудня); Два захисники вже настигли київського динамівця (40. – 2009. – 13 грудня); Хлопчик встиг зажмуритися. Це врятувало йому зір (30. – 2009. – 14 грудня); Тільки список виконавців здатен закружити голову (34. – 2009. – 15 грудня); 3 балконів викидують комуністичні книги [в Румунії 1989 року] (34. – 2009. – 22 грудня); Кілька чоловік засняли його на мобільні телефони (32. – 2009. – 23 грудня); Тоді кавоманів може поменьшати (26. – 2009. – 23 грудня); В дерев'яному будиночку поселився Дід Мороз (36. – 2009. – 23 грудня); Служба безпеки арештувала до десяти провідних лідерів опозиції (32. – 2009. – 28 грудня); Вже в січні пенсії знову підіймуть (32. – 2009. – 28 грудня); Намагаються поспорити з арбітром (40. – 2010. – 2 січня); Мряка, дощить у столиці Каталонії (40. – 2010. – 2 січня); Там ще й рикшет від Хаві. Облегчив він удар, і проблем не було (40. – 2010. – 2 січня); Качнув він [З. Ібрагімович] тут Хаві Венту (40. – 2010. – 2 січня); Скидує на Златана [Ібрагімовича]. Златан прокидує м'яч далі (40. – 2010. – 2 січня); А чому ти татові не даш в руки якісь ножиці? (26. – 2010. – 13 січня); Травматологія не пустує (24. – 2010. – 16 січня); 3-під

завалів живими війняли шестеро (34. – 2010. – 19 січня); Знову нема чого одіти (35. – 2010. – 20 січня); «Вояджер-2» зараз направляється до Урана (29. – 2010. – 24 січня). Здебільшого всі ці росіянізми пов'язані з використанням російськомовних коренів на кшталт «жати» замість «тиснути», «тіряти» замість «втрачати», «ковиряти» замість «колупати», «жмуритися» замість «мружитися» тощо чи російськомовних суфіксів, що найбільш помітно в таких, скажімо, дієсловах, як «розкидував», «вкидує», «викидують», «прокидує», «скидує» (замість «розкидав», «вкидає», «викидають», «прокидає», «скидає»). Не можна сказати, що таких суфіксів нема в українській мові, але вони точно не характерні для цих випадків. Те саме стосується й префіксів «по-», «до-», «при-», «на-», які широко використовують для творення нових слів в українській мові, проте вживання їх у нижченаведених дієсловах недоречно: Яким саме чином вони потратять ці кошти? (32. – 2009. – 10 листопада); Вугілля тут давно не добувають (28. – 2009. – 28 грудня); Ви гарний приклад привели (32. – 2010. – 2 січня); Кабінет Міністрів назначив сюди нового очільника (33. – 2010. – 25 січня). Треба вжити «витратять», «видобувають», «навели», «призначив». Є окремі випадки невдалого утворення форм наказового способу: Йдучи з роботи, вкраді хоч щось (30. – 2009. – 11 листопада). Це зроблено за нормами не української, а російської мови і стосується саме цього дієслова, бо загалом така модель є й в українській мові; порівняйте: «сходи», «прийди», «знайди», «введи» і навіть «вкради», але у слові «вкрасти(ся)», а не у слові «вкрасти» [18, с. 243]. Можна собі тільки уявити, як важко неукраїномовному в побуті тележурналістові визначити навіть за допомогою словника, яку форму тут ужити.

Помітного зросійщення зазнають і окремі синтаксичні конструкції. Наприклад, навіть такі, здавалося б, несприйнятливі щодо російськомовних впливів категорії, як координація підмета й присудка: УЕФА повинно тісніше співпрацювати з містом (25. – 2009. – 9 листопада); Решта [будівельних компаній] заморозили об'єкти (32. – 2009. – 12 листопада); Тепер малеча села зможуть зміцнювати своє здоров'я (24. – 2009. – 30 листопада); Значна частина вже тут, решта приїдуть вранці (34. – 2009. – 17 грудня). Це україномовна копія російських варіантів «УЕФА должно», «остальные заморозили», «остальные приедут», «малыши смогут».

Ще більш дивним і незвичним є виникнення граматичних росіянізмів під час уживання однорідних членів речення: Яка стратегія ринку краще: слідувати ринку або переломити його? [титр] (37. – 2009. – 23 грудня); Подбати про свою безпеку та оточуючих (24. – 2010. – 20 січня). У першому прикладі невдало вжито сполучник «або» через те, що в російській мові є для цього випадку тільки сполучник «или», в українській же мові треба обирати між двома синонімічними «або» і «чи». Журналіст зробив невдалий вибір, бо «або» в питальних конструкціях не вживають, у них використовують сполучник «чи», омонімічний з питальною часткою «чи», щоправда окремі тележурналісти можуть і цю частку замінити на «або» й запитати в гостя студії замість «Чи правильно я вас зрозумів?»: «Або правильно я вас зрозумів?»

Ще частіше телевізійні журналісти роблять неправильний вибір з кількох паралельних чи синонімічних синтаксичних конструкцій, з кількох варіантів поєднання компонентів у складному реченні: Президентом України Віктором Ющенком був за-

пропонований проект Конституції України (24. – 2009. – 30 жовтня); Зараз втрача м'яча господарями (39. – 2009. – 5 листопада); Не хапаючий зірок з неба «Металург» дав чемпіонам справжній бій (32. – 2009. – 29 листопада); Щонайменше двічі в місяць відвідує полюбившийся йому бутик одягу (29. – 2009. – 30 листопада); Позику можуть отримати підприємці, що мають діючий бізнес (26. – 2009. – 3 грудня); Перед найменшими глядачами розіграється зворушлива історія кохання [«Попелюшка»] (26. – 2009. – 3 грудня); Дуель між голландським «Аяксом» та вилетівшим з Ліги чемпіонів італійським «Ювентусом» (28. – 2009. – 18 грудня); Три дні подорожуючі чекали (34. – 2009. – 22 грудня); Людина, хильнувши алкоголю, вмостила в водійське крісло (30. – 2009. – 28 грудня); Має досвід управління, так як очолював Мостиську райдержадміністрацію (24. – 2009. – 31 грудня); Заснував свій звукозаписуючий лейбл (29. – 2010. – 8 січня); Переговори з кандидатом, посівшим третє місце, справді ведуться (34. – 2010. – 19 січня); Сприяння Тимошенко прибувним в Україну грузинам очевидне (34. – 2010. – 23 січня). Тут негативний вплив російської мови на журналістське мовлення особливо шкідливий, оскільки замість українських синтаксичних конструкцій використовують невластиві українській мові структури. Вживання пасивних «зворотів» замість активних («зворотами») зазвичай у цьому разі умовно називають речення; «активний зворот» – двоскладне речення), використання конструкцій з активними дієприкметниками теперішнього часу (хапаючий, полюбившийся, вилетівшим, посівшим, прибувним тощо), уживання сполучника «так як» для приєднання до головного речення підрядного обставинного причини – все це характерні ознаки російської, а не української мови. Використання таких структур у прямоефірному телевізійному мовленні – це вкладання українських слів у російські конструкції, це переклад з російського внутрішнього мовлення (яке виконує функцію мислення) на зовнішнє українське.

Проте найчисленнішими граматичними росіянізмами є ті, що пов'язані з неправильним обранням варіанта форм керування: *Пропонують [через великий обсяг замовлень] перейти у дві робочі зміни* (39. – 2009. – 5 листопада); *Батьки їх не підозрюють, чим перехворіли їх діти* (30. – 2009. – 8 листопада); *Спілкуються на своїй мові лікарі* (26. – 2009. – 9 листопада); *Зібрав при житті величезну колекцію творів мистецтва [в Сен-Лоран]* (38. – 2009. – 10 листопада); *Місто вже підраховує збитки, які зазнало через брак туристів* (32. – 2009. – 10 листопада); *А от у Львові будуть навчати іншому* (32. – 2009. – 12 листопада); *Відбудеться жеребкування, згідно якому кандидатам у президенти надаватиметься ефір* (32. – 2009. – 13 листопада); *Ну, що ми можемо сказати по першому тайму?* (39. – 2009. – 14 листопада); *Світова економіка одужує надто повільно і їй потрібно стимулювати* (32. – 2009. – 15 листопада); *Може, це заведе росіян. Може, це до кращого* (40. – 2009. – 18 листопада); *За півхвилини – два моменти у різних воріт* (40. – 2009. – 18 листопада); *Платять по своїм розцінкам* (34. – 2009. – 19 листопада); *Тепер люди сповнені надією* (24. – 2009. – 24 листопада); *Про це заявив один з керівників силими ЄС [в Аденській затоці]* (32. – 2009. – 1 грудня); *Хаві заробив цей штрафний. Ліонель Мессі у м'яча* (40. – 2009. – 5 грудня); *Люда по сумісництву ще й медсестра* (32. – 2009. – 6 грудня); *Тепер по конституції країна [Молдова] знову піде на дострокові вибори* (34. – 2009. – 7 грудня); *Зміцнення долара –*

причина цьому (34. – 2009. – 7 грудня); Пробачте мене! (34. – 2009. – 8 грудня); Майже всі вони будуть розширюватися згідно генерального плану (29. – 2009. – 8 грудня); У підтримку української мови на Львівщині стартував конкурс (24. – 2009. – 9 грудня); Фактично по позиції зараз програв бразилець (39. – 2009. – 9 грудня); Можливо, цим жестом він показує схему, по якій треба розіграти цей м'яч (39. – 2009. – 9 грудня); Впевненість набули футболісти команди Безсонова (35. – 2009. – 12 грудня); Активісти «Грінпісу» традиційно по дрібницям не розмінюються (34. – 2009. – 15 грудня); Від держави отримують всього сімсот гривень в місяць (29. – 2009. – 15 грудня); Єдині, хто тішиться снігові, діти (28. – 2009. – 17 грудня); За техніку плавання кадети не переймалися (25. – 2009. – 17 грудня); Скільки часу в добу ви працюєте? (26. – 2009. – 18 грудня); Прочитавши листи, підготував дітям усе по списку (26. – 2009. – 18 грудня); Арбітр все-таки пробачає захисника (40. – 2009. – 22 грудня); Чи не кожна загроза у їх воріт закінчувалася голом (28. – 2009. – 24 грудня); Рятувальники застерігають про можливий льодохід (29. – 2009. – 24 грудня); Виготовлятимуть до трьохсот тисяч автомобілів у рік (20. – 2009. – 27 грудня); Опитування у стін столичного Палацу спорту (33. – 2009. – 30 грудня); Екскурсію уже слухають на семи мовах світу (25. – 2009. – 30 грудня); Усі ми зустрічаємо його [2010 рік] з надією в краще (24. – 2009. – 31 грудня); Утримання одного нелегала – це тисяча гривень у місяць (30. – 2010. – 1 січня); Він [С. Бандера] це при житті став прапором національно-визвольних змагань (24. – 2010. – 4 січня); Навчитися цьому може кожен (25. – 2010. – 6 січня); Кабмін зробить все, щоб голосування відбулося відповідно з нормами (20. – 2010. – 7 січня); Зараз подивимося за штрафним у виконанні «Лацио» (40. – 2010. – 20 січня); Грипом за останні місяці перехворіли чотири з половиною мільйони українців (22. – 2010. – 22 січня); Зараз він теж не зрадив своєму покликанню (34. – 2010. – 22 січня); Згідно різдвяної традиції підєм від хати до хати (23. – 2010. – 24 січня); Переможець першого туру виборів Віктор Янукович подякував своїх виборців за підтримку (30. – 2010. – 25 січня). З наведеної вибірки видно, що найбільше телевізійні журналісти помиляються під час мовлення в прямому ефірі, обираючи варіанти прийменникового керування. Російськомовні варіанти прийменникового керування «при житті», «згідно якому», «згідно генерального плану», «відповідно з нормами», «це до кращого», «по сумісництву», «по конституції», «усе по списку», «у підтримку української мови», «сімсот гривень в місяць», «загроза у їх воріт» тощо домінують у внутрішньому мовленні телевізійних репортерів і коментаторів і так само автоматично виникають у зовнішньому мовленні, бо під час перекладу з внутрішнього мовлення на зовнішнє їх тележурналісти не зауважують, відтворюючи як готові до вживання стійкі структури-формули, мовні стандарти, як побутові стереотипи, характерні загалом для розмовної функціонально-стильової сфери, для усного мовлення. Але тут, на жаль, ідеться про стандарти й стереотипи іншої мови.

Тележурналістам у прямому ефірі бракує часу для того, щоб надати своєму висловлюванню належної україномовної форми, тому вони контролюють себе лише у вживанні слів, тобто на лексичному рівні. Ритмомелодика ж, темпоритм, інтонування тощо залишаються звичними для них – російськими. П. С. Дудик так пише про «ритм

(ритміку) мовлення»: «Ця інтонаційна... ознака мовлення полягає в чергуванні наголошуваних і ненаголошуваних складів, довгих і коротких голосних, що найбільш чітко простежується в поетично-віршованому мовленні» [3, с. 137]. Тобто це багато в чому нагадує різні системи віршування. Інколи закрадаються сумніви: а коли б ішлося не про російську, а, скажімо, про давньогрецьку мову, то чи не заговорили б наші телевізійні журналісти україномовним гекзаметром? Наприклад, легко визначити глибинні структурно-психологічні причини помилок у наголошуванні окремих українських слів, які у двох мовах мають часто дуже різну форму, а інколи не мають навіть спільних коренів, порівнявши ритмомелодіку фрази в українській і в російській мовах: *Запасті газ на зиму* (30. – 2009. – 6 листопада); *Удар з такої незручної позиції* (40. – 2009. – 7 листопада); *Допомогти у забезпеченні громадян України сірваткою* (32. – 2009. – 9 листопада); *Надали нашій державі гуманітарну допомогу* (20. – 2009. – 10 листопада); *Ознаки застуди* (32. – 2009. – 11 листопада); *Підключили систему штучного вентилявання лєгенів* (32. – 2009. – 11 листопада); *Такім шляхом підете* (28. – 2009. – 13 листопада); *Ідеться про різдрібні ціни* (32. – 2009. – 13 листопада); *Два крайніх захисника* (39. – 2009. – 18 листопада); *Тепер можна пити пляшками* (34. – 2009. – 19 листопада); *Семиразовий чемпіон «Формули-1» [М. Шумахер]* (34. – 2009. – 23 листопада); *Процес реєстрації сірватки* (32. – 2009. – 24 листопада); *Була в репертуарі Театру «І люди, і ляльки»* (26. – 2009. – 27 листопада); *Жага до голу у кожного форварда розвинута по-своєму* (35. – 2009. – 28 листопада); *Збирачі порожніх пляшок* (30. – 2009. – 1 грудня); *Двадцять чотири години на дббу* (26. – 2009. – 3 грудня); *Останній прихідок* (29. – 2009. – 5 грудня); *Допомагає молодим талантам стати на ноги* (34. – 2009. – 7 грудня); *Не ліше щось купити* (26. – 2009. – 11 грудня); *За руку приводить* (34. – 2009. – 11 грудня); *Мусимо вірити на слово* (34. – 2009. – 11 грудня); *Містила зобов'язання усіх сторін* (34. – 2009. – 17 грудня); *Повертається Котигорішко* (34. – 2009. – 17 грудня); *Солодкі пташечки, квіточки, зірочки* (26. – 2009. – 18 грудня); *Ризикує наразити свою команду на пенальті* (40. – 2009. – 20 грудня); *Українці повороткіші, аніж держава* (30. – 2009. – 22 грудня); *Чотирьохразовий володар кубка* (24. – 2009. – 22 грудня) *Продаж сільськогосподарської землі* (34. – 2009. – 22 грудня); *Збережемо ялинку* (36. – 2009. – 23 грудня); *Юлія Тимошенко попереджає про відповідальність кредитні спілки* (29. – 2009. – 24 грудня); *Є гуртожиток* (34. – 2009. – 24 грудня); *Може не сприйняти певний глядач* (26. – 2009. – 28 грудня); *Господарська діяльність влади* (26. – 2009. – 29 грудня); *Першочергова проблема для іспанців* (28. – 2009. – 29 грудня); *Фото, вірші, малюнки* (33. – 2009. – 29 грудня); *Крамнички порожніють* (33. – 2009. – 30 грудня); *Настає зірковий час* (33. – 2009. – 30 грудня); *Були деякі зауваження* (26. – 2009. – 31 грудня); *Зі значним дефіцитом* (32. – 2009. – 31 грудня); *Двадцять чотири години на дббу* (24. – 2009. – 31 грудня); *Стрібнув у Тибр* (30. – 2010. – 1 січня); *З якими показниками промисловці увійшли у 2010 рік?* (31. – 2010. – 4 січня); *Не встигає Кристіан за швидким Капелем* (40. – 2010. – 9 січня); *Під стінами міськради зібрались* (30. – 2010. – 11 січня); *Від провокацій з кримінальними ознаками* (32. – 2010. – 15 січня); *Ніхто й не стрібне* (28. – 2010. – 19 січня); *Кілька рейсів з аеропорту було затримано* (20. – 2010. – 22 січня);

Автівки буквально скідає з траси (32. – 2010. – 22 січня); *Взялися за руки у живому ланцюзі* (32. – 2010. – 22 січня); *Не вистачає швидкостей* (40. – 2010. – 24 січня); *Назвала провокацією* (30. – 2010. – 25 січня); *Урочистий голос гіда* (30. – 2010. – 25 січня); *Фінансово-господарські показники* (26. – 2010. – 28 січня). Звичний російський ритм під час формулювання української фрази не порушено, скажімо, через звичне російськомовне наголошування слів: *сі*роваткою (рос. *сы*вороткой – наголошено перший склад), *о*знаки (рос. *при*знаки – наголошено перший склад), *ле*генів (рос. *ле*гких – наголошено перший склад), *пі*дете (рос. *пой*дете – наголошено перший склад у корені), *ро*здрібні (рос. *ро*зничные – наголошено перший склад), *зах*існика (рос. *за*щитника – наголошено другий склад; в укр. мові є і захісник і захиснік), *пл*яшками (в рос. мові є *фля*шками – наголошено перший склад), *семи*разовий (рос. *семи*кратный – наголошено перший склад у другому компоненті складного слова), *ля*льки (рос. *ку*клы – наголошено перший склад), *жа*га (рос. *жа*жда – наголошено перший склад), на *до*бу (рос. в *су*тки – наголошено перший склад), *при*хісток (рос. *при*бежище, *убе*жище, *при*ют – у всіх словах наголошено перший склад у корені), *сі*льськогосподарської (рос. *сельско*хозяйственной – наголошено другий склад у другому компоненті складного слова), *гурто*житок (рос. *обще*житие – наголошено перший склад у другому компоненті складного слова, третій склад загалом, до того ж це той самий склад «жи»), *гля*дач (рос. *зри*тель – наголошено перший склад), *перш*очерговá (рос. *перво*очередная – наголошено у другому компоненті складного слова склад з «а»: чер-го-ва́ – че-ред-на́), *вір*ші (рос. *сти*хи – наголошено другий склад), *стри*бнув (рос. *пры*бнул – наголошено перший склад), *шві*дким (рос. *бы*стрым – наголошено перший склад), *швидкостей* (рос. *скоро*стей – наголошено третій склад), *скі*дає (рос. *сб*расывает – наголошено перший склад), *уро*чистий (рос. *торже*ственный – наголошено другий склад) і таке інше [17, с. 320, 348, 392, 458, 543, 731, 758; 18, с. 42, 144, 189, 200, 452, 531, 544, 548, 555, 629, 758, 873; 19, с. 144, 175, 180, 231, 237, 326, 370, 411, 439, 442, 452, 471, 508, 517, 525, 534, 561, 568, 571, 583, 593, 615]. Коли раніше в багатьох випадках можна було говорити про вплив також певною мірою діалектної системи наголошування, то зараз переважає саме вплив особливостей російської акцентуації.

Решта помилок у наголошуванні так само значною мірою пов'язана з впливом специфіки російської ритмомелодики в побудові фрази, вислову, словосполучення, але тут не можна й не зауважити звичайного незнання норм наголошування окремих форм слів в українській мові, бо «проблема наголошування слів – одна з найскладніший і найактуальніших» [3, с. 132]. О. Д. Пономарів, наприклад, наголошує на тому, що «при виробленні акцентуаційних норм українська мова має далеко більше труднощів, ніж у формуванні лексики» [9, с. 26]. Здебільшого, коли йдеться про труднощі в наголошуванні слів та окремих їх форм у прямому ефірі, мають на увазі такі з них:

- дієслівні форми: *Евакуатори знову повернуться* (29. – 2009. – 10 листопада); *Пройде вона Атлантичним і Тихим океанами [яхта]* (32. – 2009. – 10 листопада); *Відліли найстаріший у світі дзвін* (29. – 2009. – 10 листопада); *Метал крадуть тоннами* (30. – 2009. – 11 листопада); *Заміняють частини, які дуже сильно підгнили* (24. – 2009. – 11 листопада); *Самі українці цим не надто*

- перейнялися (34. – 2009. – 11 листопада); По-спортивному заведений Сичов (40. – 2009. – 14 листопада); Американців відвозитиме на станцію російський корабель «Союз» (34. – 2009. – 19 листопада); ІМЕІ-кодів не внесені до бази даних (30. – 2009. – 20 листопада); Майже місяць простояли на акціях (34. – 2009. – 23 листопада); Нагородять дипломами та цінними подарунками (24. – 2009. – 24 листопада); Продавати законно нажитие (34. – 2009. – 24 листопада); Скоротять витрати (32. – 2009. – 26 листопада); Юрій підє до суду (26. – 2009. – 27 листопада); Вивозили лише за те, що її батько був добрим господарем (26. – 2009. – 30 листопада); Вже розпродали (26. – 2009. – 8 грудня); Зібралися сотні людей (23. – 2009. – 10 грудня); Він приносів результат (31. – 2009. – 12 грудня); Розноситимуть їх у ті родини (29. – 2009. – 15 грудня); Передали на баланс міста (29. – 2009. – 17 грудня); Мали шанс посидіти на колінах у Святого Миколая (30. – 2009. – 17 грудня); Утеплили приміщення (24. – 2009. – 18 грудня); Перейнялися проблемами української гімназії у Польщі (29. – 2009. – 22 грудня); Не розібралися тут шведи (40. – 2009. – 22 грудня); Раніше привозили такий асфальт (26. – 2009. – 24 грудня); Переговори зірвалися (34. – 2009. – 24 грудня); Центральній виборчій комісії дали-таки грошей (32. – 2009. – 24 грудня); Держава знайде гроші на лєтовище (26. – 2009. – 31 грудня); Вони виходили і перемогали (26. – 2009. – 31 грудня); Вони підуть (29. – 2009. – 31 грудня); Передали петицію (32. – 2010. – 2 січня); Проспала розминку (35. – 2010. – 2 січня); Прийняв м'яч Форлан (40. – 2010. – 2 січня); Певний прожитий етап (21. – 2010. – 4 січня); Завтра сюди все ж повернеться (25. – 2010. – 5 січня); Поліція твердить, що виявила його сліди (32. – 2010. – 9 січня); Не дозволяє він ні прострелити, ні самому проитовхнути в сітку [м'яч] (40. – 2010. – 10 січня); Обіли пам'ятник Леніну (32. – 2010. – 11 січня); Перейняли мелодію, слова у старих людей (26. – 2010. – 12 січня); Можна простояти годину (26. – 2010. – 14 січня); Дзвонять звідусіль (30. – 2010. – 14 січня); Її розмістять на сайті (26. – 2010. – 16 січня); Це може зняти лише кілька годин (23. – 2010. – 19 січня); Прийшов, постояв і пішов (28. – 2010. – 19 січня); Підіб'є перші підсумки (32. – 2010. – 20 січня); Самотужки вносила корективи (24. – 2010. – 20 січня); Кому не спалося морозної ночі? (34. – 2010. – 25 січня); Підприємство передано в оренду (30. – 2010. – 25 січня); Залили персональну льодову арену (30. – 2010. – 27 січня). Не можна не зауважити звичайного копіювання особливостей російськомовної акцентуації в наголошуванні дієслівних форм у прямому ефірі українських телеканалів: вернутєся, пройдєт, отліли, крадєт, перенєли(сь), заведєнный, наградєт, внесєнє, нажитое, прожитый, найдєт, разобралєсь, дали, простоятє, вивозили, привозили, проспала, твердєт, звонєт, подобєт, прострелєт, передано, вносила, приносил та ін. (у рос. мові «є») завжди наголошений, тому позначки наголосу на ньому нема; ми її ставимо для того, щоб було легше проводити порівняльний аналіз різних варіантів наголошування) [19, с. 62, 72, 88, 116, 150, 176, 226, 274, 277, 278, 351, 373, 378, 397, 440, 446, 457, 458, 466, 467, 486, 575];
- іменники: Зробили висновки з власних помилко (39. – 2009. – 4 листопада);

Самі собі лікарі (30. – 2009. – 5 листопада); Їздити римською бруківкою на двох колесах (32. – 2009. – 7 листопада); Втратили в заробітку (26. – 2009. – 8 листопада); Одна з цих ролей – Арамиса [в Ігоря Старигіна] (34. – 2009. – 9 листопада); Огріхи все ж під час прибирання є (20. – 2009. – 10 листопада); Захопили судно ще 2 травня (20. – 2009. – 10 листопада); Плакати, дудки, залізний посуд (28. – 2009. – 10 листопада); Відшкодувати втрачені заробітки (26. – 2009. – 11 листопада); Любов, ненависть (28. – 2009. – 11 листопада); Підбадьорює традиційними японськими пісеньками (28. – 2009. – 11 листопада); На шість кілометрів навкруги лише вовки, лисиці (30. – 2009. – 12 листопада); Вчити речення і відгадувати загадки (32. – 2009. – 15 листопада); Був під неконтрольованим обстрілом (29. – 2009. – 15 листопада); Крига і сильна течія (29. – 2009. – 15 листопада); Позитивні зміни уже не за горами (24. – 2009. – 16 листопада); Двотомник байок Лафонтена (32. – 2009. – 18 листопада); Шанувальникам наші зірки не відмовляли (38. – 2009. – 18 листопада); На провідних ролях (29. – 2009. – 18 листопада); Вразити глядачів розмахом (28. – 2009. – 23 листопада); Молитви не припиняються (34. – 2009. – 24 листопада); Це один з найвищих показників у світі (34. – 2009. – 24 листопада); Свято людям – біда баранам (28. – 2009. – 27 листопада); Всі ці люди люблять звірів, прийшли за оленьми (34. – 2009. – 27 листопада); Запрошують на ярмарки до себе (26. – 2009. – 30 листопада); Не стати на ті самі граблі (26. – 2009. – 1 грудня); Знімати лише зі спині (28. – 2009. – 1 грудня); Після полудня (26. – 2009. – 2 грудня); Секретні відомості про роки голодомору (28. – 2009. – 2 грудня); Рак молочної залози (26. – 2009. – 3 грудня); В штабах сидять серйозні дядьки (32. – 2009. – 5 грудня); Хронічні проблеми зі спиню у Джиджі Буффона (39. – 2009. – 8 грудня); Обірвалися проводи лінії електропередачі (20. – 2009. – 10 грудня); Передріздвяні ярмарки (26. – 2009. – 11 грудня); «Карпатські вовки» із Мукачева (24. – 2009. – 11 грудня); Турецьке судно (34. – 2009. – 14 грудня); Взятися до інтернет-сайтів, які поширюють ненависть (32. – 2009. – 15 грудня); Олександр Гладкий замість Вілліана (39. – 2009. – 16 грудня); Тоді скло варили на дровах (26. – 2009. – 18 грудня); У коней теж свято (26. – 2009. – 18 грудня); Дитячі пісні (32. – 2009. – 18 грудня); Півтори сотні ялинкових ярмарків (32. – 2009. – 19 грудня); Таємні стіжки (30. – 2009. – 19 грудня); На дороги вивели найважчу техніку – танки, трактори (32. – 2009. – 20 грудня); Принесуть у сиротинці, лікарні та церкви (32. – 2009. – 20 грудня); На річках Одещини (30. – 2009. – 20 грудня); Вона [ідея] укорінена в головах людей (34. – 2009. – 21 грудня); Звичайні голочки (26. – 2009. – 22 грудня); Одягнули фартухи (30. – 2009. – 22 грудня); Слава гультяїв і хуліганів (34. – 2009. – 22 грудня); Інші ляльки, але вже керамічні створила Ольга (26. – 2009. – 23 грудня); Заглядала крізь шійку (26. – 2009. – 23 грудня); Розгадували загадки (24. – 2009. – 23 грудня); Поклали латки асфальту (26. – 2009. – 24 грудня); Прикрасити новорічне деревце (30. – 2009. – 24 грудня); Бойові

стéжки УПА (34. – 2009. – 24 грудня); Прискорити видання їм ордерів (30. – 2009. – 25 грудня); Закривають аеропóрти та цéркви [через негодугу] (34. – 2009. – 25 грудня); Клянуться бóги (28. – 2009. – 26 грудня); Після епізодичних ролéй (33. – 2009. – 26 грудня); Зустрічався сьогодні з головáми об'єднань ошуканих вкладників (30. – 2009. – 28 грудня); Из кни́жечками в руках (29. – 2009. – 28 грудня); На вісімнадцяти судна́х (34. – 2010. – 1 січня); Чи не порахували одну рíбину кілька разів? (32. – 2010. – 5 січня); Стоятиме у храмі до середіни лютотоу (32. – 2010. – 8 січня); Не поспішайте утилізувати новорічні дéревя (30. – 2010. – 12 січня); Двадцятиметрова кишкá [пожежна] (30. – 2010. – 12 січня); Помітили кремезних пáрубків (32. – 2010. – 17 січня); Могли б стати для Юлії Тимошенко солóминкою порятунку (32. – 2010. – 21 січня); Пáрубки менш сором'язливі, ніж українські дівчата (34. – 2010. – 23 січня); Бурулькі над головáми (30. – 2010. – 25 січня); Журі завойовуватиме не піснями, а гумором (30. – 2010. – 25 січня); За останні місяці (26. – 2010. – 28 січня). Якраз наголошування іменників є найбільш показовим з погляду аналізу психологічних причин збереження російської ритмомелодики фрази, проте це пов'язано ще й зі специфікою прямоєфірного мовлення на низці українських телеканалів. Наживо йдуть здебільшого випуски новин та спортивні передачі, в яких переважають номінативні структури, що позначають іменниками. І тут треба зважати на особливості перекладу з внутрішнього мовлення (мислення) на зовнішнє. Внутрішнє мовлення гранично предикативне (а отже, дієслівне), бо тому, хто формулює фразу у внутрішньому мовленні, відомі суб'єкт і об'єкт дії, обставини, за яких вона відбувається; його цікавить тільки те, що робить добре відомий йому суб'єкт, що робиться з добре відомим йому об'єктом за добре відомих йому обставин. У зовнішньому ж мовленні доводиться позначати і суб'єкт, і об'єкт, і обставини, причому доводиться це робити в екстреному порядку, позаяк у внутрішньому мовленні на них не робилося акценту. Через це й виникають у свідомості найбільш звичні форми слів з найбільш звичними варіантами наголошування, а в значної частини телевізійних журналістів, неукраїномовних у побуті, це саме російськомовні форми й варіанти. Такими є наведені тут слова: ліка́рі (бо є рос. ле́кари), в за́робітку (рос. в за́работке), ролéй (рос. ролéй), о́гріхи (рос. о́грéхи), су́дно (рос. су́дно), ду́дки (Н. в. мн.; рос. ду́дки), не́навість (рос. не́навість), пісе́нками (рос. пе́сенками), пі́сні (рос. пе́сни), во́вки (рос. во́лки), зага́дки (рос. зага́дки), обстрі́лом (рос. обстре́лом), за го́рами (рос. за го́рами), ба́йок (рос. ба́сен), розма́хом (рос. розма́хом), моли́тви (Н. в. мн.; рос. моли́твы), ба́ра́нам (рос. ба́ра́нам), оле́нями (рос. оле́нями), я́рмарки (Н. в. мн.; рос. я́рмарки), гра́блі (рос. гра́бли), відо́мості (рос. тільки ве́домості; укр. з різним значенням відо́мості і відо́мості [3, с. 134]), залозі́ (рос. желе́зы), дя́дки (рос. дя́дки), зі спи́ною (рос. со спи́ной), на дрова́х (рос. на дрова́х), конéй (рос. конéй), тра́ктори (рос. тра́кторы), цéркви (Н. в. мн.; рос. цéркви), в голо́вах (рос. в голо́вах),

- на річках (рос. на рѣчках), голочки (Н. в. мн.; рос. игóлочки), фартухи (рос. фартуки), латки (Н. в. мн.; рос. латки), дѣревце (рос. дѣревце), стѣжки (Н. в. мн.; рос. стѣжки), книжечками (рос. книжечками), рибину (рос. рѣбину), середіни (рос. середіны), кишкá (рос. кишкá), пáрубків (рос. пáрубков), солóминкою (рос. солóминкой), місяці (рос. мѣсяцы) [17, с. 66, 72, 219, 250, 324, 326, 329, 335, 370, 423, 426, 429, 480, 505, 525, 651, 655, 662, 730, 741, 803, 808, 919; 18, с. 27, 34, 47, 89, 188, 431, 440, 466, 496, 534, 584, 593, 616, 638, 698, 780, 834, 914; 19, с. 36, 37, 61, 77, 106, 108, 110, 122, 139, 140, 142, 145, 152, 166, 181, 209, 212, 220, 236, 237, 256, 264, 300, 324, 329, 335, 367, 386, 484, 505, 508, 511, 527, 547, 553, 559, 566, 584, 612, 628, 655];
- прикметники та утворені здебільшого від них прислівники: *Це вічна пам'ять жертвам страшних терактів 11 вересня* (32. – 2009. – 8 листопада); *Шанси, що такого [шахрая] викриють, мізерні* (30. – 2009. – 8 листопада); *Відкриють новий кабінет* (38. – 2009. – 10 листопада); *Ми щасливі, але шоковані* (38. – 2009. – 10 листопада); *Зустрічати грип дідівськими засобами* (30. – 2009. – 10 листопада); *Це не лише смачно, але й корисно* (24. – 2009. – 11 листопада); *Індійський зал – один з найкрасивіших на маршруті* (29. – 2009. – 11 листопада); *Їсти гарбуз у кашах дуже корисно* (26. – 2009. – 18 листопада); *Обидва поранені ще були живі* (30. – 2009. – 18 листопада); *Нічого страшного* (40. – 2009. – 18 листопада); *Нічого страшного тут не було* (40. – 2009. – 21 листопада); *П'ятдесят нових хворих щодень* (28. – 2009. – 24 листопада); *Художник високо-тонких налаштувань* (35. – 2009. – 24 листопада); *Високо в горах* (28. – 2009. – 26 листопада); *Це типова картина життя української родини* (28. – 2009. – 27 листопада); *Інші легеневі захворювання* (32. – 2009. – 29 листопада); *Високо в горах* (28. – 2009. – 2 грудня); *Злегка розплавлені букви* (34. – 2009. – 4 грудня); *Все по-новому має починати* (40. – 2009. – 5 грудня); *З'явиться всередині почуття* (24. – 2009. – 10 грудня); *Зі злегка вологою поверхнею* (34. – 2009. – 17 грудня); *Ялінковий ярмарок* (30. – 2009. – 22 грудня); *Зазнала нелєгкого періоду* (29. – 2009. – 22 грудня); *Дві квітки і м'яч посередині* (24. – 2009. – 22 грудня); *Товстий шар снігу під ногами* (30. – 2009. – 23 грудня); *Допоможе убезпечити і себе, і близьких* (32. – 2009. – 28 грудня); *Дідівським методом очищують* (30. – 2009. – 28 грудня); *Одеський припортовий завод* (34. – 2009. – 28 грудня); *Чималій прибуток* (33. – 2009. – 28 грудня); *Надворі, до прикладу, лише п'ять градусів* (25. – 2009. – 28 грудня); *Чотирнадцять нових «Рукавичок»* (25. – 2009. – 28 грудня); *Обрали найкрасивіших жінок* (28. – 2009. – 29 грудня); *Що ж до Нового року* (24. – 2009. – 31 грудня); *Її родичі та близькі* (32. – 2010. – 4 січня); *Методика гострого письма не вимагає косої лінійки* (26. – 2010. – 11 січня); *Дванадцять пісних страв* (34. – 2010. – 6 січня); *Представляючи нового наставника команди [ФК «Львів»]* (29. – 2010. – 11 січня); *Вони зустрілися в тісному кабінеті* (33. – 2010. – 19 січня); *Завершили роботи з реконструкції злітно-посадкової смуги* (28. – 2010. – 20 січня); *Ось він гетьманський клей-*

нод (32. – 2010. – 22 січня); *Переглянуть та сформують по-новому* (26. – 2010. – 26 січня). У наголошуванні прикметників та деяких прислівників упливи російської акцентуації найвідчутніші, оскільки помилки тут не можна пояснити ні сплутуванням з діалектними формами, як у дієсловах, ні з автоматичним відтворенням іншої форми цього самого слова всередині системи наголосів української літературної мови. Це суто російське наголошування українських слів. При цьому такі помилкові наголоси найчастіше спричинені саме підсвідомою потребою в збереженні звичної для мовця ритмомелодики – російської. «Наголос як елемент інтонації виконує важливу роль у формуванні мовленнєвої звучності, її стилістичної довершеності. Наголошування слів пов'язане з поділом їх на склади, з певною кількістю і своєрідністю звуків у складі і складів у слові» [3, с. 130]. Тому пояснимо свої міркування детальніше, своєрідно проаналізувавши деякі з наведених тут прикладів. З російським наголосом: *Вот он/ гетьман/ский клей/нод* (´ – | ´ – | ´ – | ´) – *Ось він/ гетьман/ський клей/нод* (´ – | ´ – | ´ – | ´). З українським наголосом: *Ось він геть/манський клей/нод* (´ – – | ´ – – | ´). У першому випадку і російська фраза з правильним наголосом, і українська фраза з помилковим наголосом мають ритмомелодичку, характерну для віршованого рядка, написаного хореєм. У другому випадку українська фраза з правильним наголосом написана (вимовлена) з усіма ознаками дактилічного рядка. Між дактилем і хореєм ще більша різниця, ніж між українською та російською акцентуацією. Наведемо для більшої переконливості ще один такий приклад: *Откроют нoвый кабинет* (– ´ | – ´ | – ´ | – ´); *ямб – Відкриють нoвий кабинет* (– – | – ´ | – ´ | – ´); *ямб. Відкриють новий кабинет* (– ´ – | – ´ – | – ´); *амфібрахій*. Не будемо щоразу встановлювати віршовий розмір прозової фрази: здебільшого це просто неможливо. Проте тут важливим є інше: російські наголоси в україномовному тексті, акцентуаційні росіянізми спотворюють саме звучання мови, нівелюють її окремішність, уподібнюють з російською. А якщо ще зважити на те, що українська мова визнана однією з наймилозвучніших у світі, чого ніхто не каже про російську, то зникнення саме цих її особливостей не лише знищує щось важливе в самій мові, а й збіднює світову культуру. Після цього розумієш, що міжнародні організації, захищаючи від зникнення регіональні мови, мають на увазі не російську, якій ніщо не загрожує, а прагнуть зберегти все розмаїття мов, культур у світі, який без них збідніє. Коли все уніфікувати, буде зручно, але нудно й незатишно. А саме такі тенденції простежуємо в українському телевізійному мовленні наживо. Незабаром наші тележурналісти говоритимуть тільки яким-небудь хореєм. Або, може, тільки гекзаметром. І це будуть гекзаметри зросійщення;

- числівники: *Одїнадцять клубів* (38. – 2009. – 2 грудня); *Одїнадцять – два* (25. – 2009. – 3 грудня); *Вручення прапора сороковій бригаді* (32. – 2009. – 3 грудня); *Одїнадцять на одїнадцять* (33. – 2006. – 10 грудня); *Такою побачили п'ятницю, одїнадцятье грудня, журналісти* (24. – 2009. – 11 грудня);

Судно з дванадцятьма українськими моряками (34. – 2009. – 18 грудня); *Із майбутньої партії сто сорок восьмих [літаків Ан]* (33. – 2009. – 30 грудня); *Одіннадцять проти десяти* (40. – 2010. – 24 січня); *Ювілейний сороковий економічний форум* (32. – 2010. – 27 січня). Наголошування числівників, наближене до особливостей російської акцентуації, стосується обмеженого їх числа. Це найчастіше неправильна форма кількох числівників у всіх відмінках (одіннадцять, а не одинадцять; восьмих, а не восьмих; сороковий, а не сороковий). Проте є й такі числівники, які наголошують на російський манер лише в одній відмінковій формі. Тут це числівник «дванадцятьма» – правильний наголос у формі орудного відмінка укр. «дванадцятьма» рос. «двенадцатью» [17, с. 356; 19, с. 116]. Тобто тележурналіст мимоволі скопіював в українській формі числівника російський наголос;

- займенники: *Деякі з мешканців сáмі залишали домівки* (32. – 2009. – 14 листопада); *Чимало листів і самогó гетьмана* (21. – 2009. – 24 листопада); *Не лише наїстися самому́* (28. – 2009. – 27 листопада); *Це допомагає йому самому́* (40. – 2009. – 20 грудня); *Дуже непередбачено для самих себе́* (34. – 2009. – 23 грудня). У наголошуванні означальних займенників (сáмий – самий) повністю скопійовано російську акцентуацію. Що ж до зворотного займенника «себе», то тут не враховано ту відмінність, що в російській мові зворотний займенник і з прийменником, і без прийменника має наголос на тому самому складі, а в українській наголос за вживання при займенникові прийменника переміщується з другого на перший склад (себе́ – для себе́). Це стосується, до речі, не лише зворотних, а й вказівних, означальних та деяких інших займенників (тогó – у то́го, всьогó – у всьогó, менé – у ме́не тощо) [18, с. 526; 19, с. 523].

Загалом, коли йдеться про специфіку української акцентуації, то треба зважати на те, що «нормативне наголошування слів – одна з обов'язкових і важливих ознак культури мовлення, його літературної сутності, комунікативної важливості, дієвості. Його дотриманням досягається також етика й естетика усного мовлення» [3, с. 131]. Етичність та естетичність мовлення – це те, на що, зокрема, має зважати журналіст, коли йдеться про окремі аспекти його мовлення в прямому ефірі. А, на думку П. С. Дудика, цього можна досягти значною мірою й завдяки дотриманню акцентуаційних норм.

Отже, найприкрішим у використанні граматичних та акцентуаційних росіянізмів у журналістському мовленні в прямому телеефірі є те, що так стираються деякі істотні відмінності між двома мовами, глядачів привчають до того, що коли говориш, наприклад, «подарунок зроблений батьком», «прийшовший до мене друг», «спина́», «колесó», то це і є українська мова. Найстрашніше те, що українська мова позбавляється важливих специфічних рис, притаманних лише їй. Виникає граматичний і акцентуаційний суржик. Причому оскільки це відбувається на низці провідних українських телеканалів, то публіка такі явища не сприймає як щось винятково негативне, ставиться якщо й не схвально, то примирливо-байдуже до вкрай загрозливих тенденцій у розвитку української мови.

Вважаємо, що привернення пильної уваги з боку науковців, громадськості може стати першим кроком до виправлення нинішнього стану, до усунення негативних явищ у розвитку сучасної української мови. Надалі мовознавцям, дослідникам телевізійної журналістики варто зосередити зусилля на розгляді кількох конкретних проблем, пов'язаних із формуванням методики точкового цілеспрямованого інформування тележурналістів, які працюють у живому ефірі, про шляхи уникнення окремих граматичних і акцентуаційних росіянізмів у їхньому мовленні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антисуржик: Вчимося ввічливо поводитися і правильно говорити : навч. посіб. / За заг. ред. О. Сербенської. – Львів : Світ, 1994. – 152 с.
2. *Дмитровський З. Є.* Телевізійна журналістика: навч. посіб. / З. Є. Дмитровський. – 3-тє вид., доповн. – Львів : ПАІС, 2009. – 224 с.
3. *Дудик П. С.* Стилїстика української мови : навч. посіб. / П. С. Дудик. – К. : Академія, 2005. – 368 с.
4. *Капелюшний А. О.* Росіянізми в телевізійному мовленні і в газетному тексті / А. О. Капелюшний // Телевізійна й радіожурналістика : збірник наук.-метод. праць. – Львів : ЛНУ, 2000. – Вип. 3. – С. 359–368.
5. *Капелюшний А. О.* Практика використання числівникових форм у прямоєфірному телевізійному мовленні / А. О. Капелюшний // Вісник Львів. ун-ту, сер. журналістика. – Львів : ЛНУ, 2007. – Вип. 30. – С. 277–287.
6. *Капелюшний А. О.* Логічні помилки у використанні однорідних членів речення під час прямоєфірного мовлення тележурналістів / А. Капелюшний // Пресознавчі студії: історія, теорія, методологія. Збірник праць кафедри української преси і Дослідницького центру історії західноукраїнської преси. – Вип. 8. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – С. 230–232.
7. *Капелюшний А. О.* Причини акцентуаційних помилок у прямоєфірному мовленні телевізійних журналістів / А. Капелюшний // Пресознавчі студії: історія, теорія, методологія. Збірник праць кафедри української преси і Дослідницького центру історії західноукраїнської преси. – Вип. 8. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – С. 20–35.
8. *Капелюшний А. О.* Якість мовлення спортивних тележурналістів у прямому ефірі / А. Капелюшний // Медіа-критика. – Ч. 15. – Львів: ЗУМЦНЖ, 2008. – С. 37–46.
9. *Пономарів О. Д.* Культура слова: Мовностилістичні поради. – К.: Либідь, 1999. – 240 с.
10. *Сербенська О. А.* Основи телетворчості : Практикум / О. А. Сербенська, В. Бабенко. – Львів : ПАІС, 2007. – 112 с.
11. *Сербенська О. А.* Основи телетворчості: Практикум / В. Бабенко. – Львів : ПАІС, 2007. – 112 с.
12. *Стівенс М.* Виробництво новин: телебачення, радіо, Інтернет / М. Стівенс. – К. : Вид. дїм «Києво-Могилянська академія», 2008. – 407 с.
13. *Темех Н. Д.* Телебачення і формування духовності молоді: теорія, практика : навч. посіб. – Львів: Видавн. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 150 с.
14. *Цвик В. Л.* Телевизионная журналистика: История, теория, практика / В. Цвик. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 382 с.
15. *Шаповал Ю. Г.* Телевізійна публіцистика: методологія, методи, майстерність / Ю. Шаповал. – Львів: Видавн. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 233 с.
16. *Яковець А. В.* Телевізійна журналістика: теорія і практика: Підручник / Я. Яковець. –

- К. : Вид. дім «Кисво-Могилянська академія», 2007. – 240 с.
17. Орфоепічний словник української мови : У 2 т. – Т. 1. – К. : Довіра, 2001. – 955 с.
 18. Орфоепічний словник української мови : У 2 т. – Т. 2. – К. : Довіра, 2003. – 918 с.
 19. Орфоэпический словарь русского языка: Произношение, ударение, грамматические формы. – М. : Рус. яз., 1983. – 704 с.
 20. 24 (Канал «24»).
 21. Ера (ТРК «Ера»).
 22. Інтер.
 23. ICTV.
 24. ЛТБ (12-й канал).
 25. Львів ТБ.
 26. Люкс (ТРК «Люкс»).
 27. Мегаспорт.
 28. Новий канал.
 29. НТА.
 30. 1+1.
 31. Перший діловий.
 32. 5-й канал.
 33. СТБ.
 34. ТВі.
 35. ТЕТ.
 36. Тоніс.
 37. UBC.
 38. Україна (ТРК «Україна»).
 39. УТ-1 (Перший національний).
 40. Футбол.

*Стаття надійшла до редколегії 14.11.2010
Прийнята до друку 31.01.2011*

GRAMMATICAL AND ACCENTOLOGY RUSSIANISMS IN LIVE SPEECH BY TV JOURNALISTS

Anatolyi KAPELYUSHNYI

*Ivan Franko National University of Lviv,
49, Generala Chuprynyk Str., Lviv, Ukraine, 79044,
e-mail: journfi@franko.lviv.ua*

Covers most tendencies in rise of grammatical and stress Russianisms in live speech by TV journalists. Special attention is paid to recommendations by author for correction of this mistakes.

Key words: grammatical and accentology Russianisms, stress mistakes, correction of mistakes, TV journalists.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ И АКЦЕНТУАЦИОННЫЕ РУСИЗМЫ В ВЕЩАНИИ ТЕЛЕВИЗИОННЫХ ЖУРНАЛИСТОВ НАЖИВО

Анатолій КАПЕЛЮШНЫЙ

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, Львов, Украина, 79044,
e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Проанализированы современные тенденции вещания телевизионных журналистов в прямом эфире. Отмечены психологические и другие причины возникновения грамматических и акцентуационных русизмов, пути их избежания в журналистских текстах.

Ключевые слова: телевидение, прямой эфир, тележурналист, вещание телевизионных журналистов, русизмы, грамматические русизмы, акцентуационные русизмы, ударение.